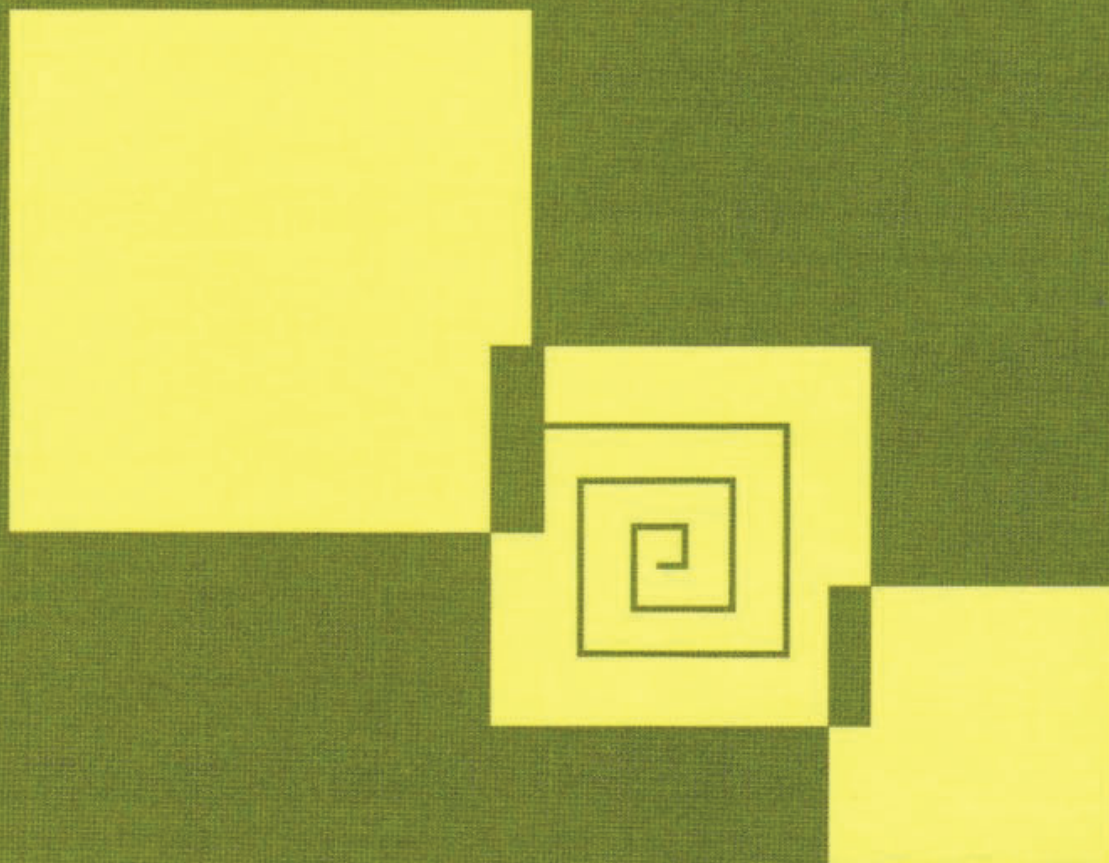

Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században

Szerkesztette: Karmacsi Zoltán és Márku Anita

2009

NYELV, IDENTITÁS ÉS
ANYANYELVI NEVELÉS
a XXI. században

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL INTÉZET

**NYELV, IDENTITÁS ÉS
ANYANYELVI NEVELÉS
a XXI. században**

*Nemzetközi tudományos konferencia
előadásainak gyűjteménye*

**Szerkesztette:
Karmacsi Zoltán és Márku Anita**

PoliPrint
Ungvár – 2009

ББК 811.511.141

M-74

УДК 81.2 Уго

A kötet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének szervezésében 2009. március 26–27. között megrendezett nemzetközi tudományos konferencia előadásainak anyagait tartalmazza. A tanulmányok a nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés különböző aspektusainak, társadalmi megnyilvánulásainak, összefüggéseinek témakörét járják körül a különböző nyelvészeti tudományágak (pl.: névtan, pszicholingvisztika, szociolingvisztika stb.) megközelítésében.

Lektorálta:

Kótyuk István, a filológiai tudományok kandidátusa
(II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Pintér Tibor, PhD

(MTA Nyelvtudományi Intézet)

Szerkesztette: Karmacsi Zoltán és Márku Anita

Tördelés: Karmacsi Zoltán, Márku Anita

Borítóterv: Márku Anita, Molnár D. István

A KÖTET MEGJELENÉSÉT A

TÁMOGATTA

ISBN 978-966-7966-81-2

© A szerzők, 2009

© A szerkesztők, 2009

Készült:

PoliPrint Kft.

Ungvár, Turgenyev u.2

Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Balla Andrea: Név és identitás, Keresztnevek vizsgálata a kárpátaljai Nagydobrony községben.....	9
Bátyi Szilvia: Kétnyelvű kárpátaljai magyar általános iskolások mentális lexikonjának vizsgálata	14
Beregszászi Anikó: Anyanyelv-oktatás hozzáadó (additív) szemléletben: a magyar nyelv tanterv kínálta lehetőségek	20
Csernicskó István: Nyelv, oktatás és azonosságtudat összefüggései Ukrajnában	26
Fábián Márta: Nyelvtanuláshoz fűződő attitűdök a beregszászi magyar gimnazisták körében.....	34
Ferenc Viktória: Az ukrajnai magyar felsőoktatás nyelvpolitikai gyakorlata.....	40
Híres-László Kornélia: A nemzeti és lokális identitás tényezői a kárpátaljai magyarok körében.....	47
Husztí Ilona: Beregszászi magyar tannyelvű iskolába járó ötödikesek identitástudata és a nyelvtanulás közötti összefüggések	54
Karmacsi Zoltán: Nyelvhasználati jellegzetességek kárpátaljai kétnyelvű gyermekek beszédében	64
Kovács András: Az ukrajnai névadás jogi hátteréről	71
P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit: A mai magyar nyelvváltozatok megítélése több időmetszetben	74
Lakatos Katalin: „A nyelvjárás szép hagyomány”, Tanítványaink a nyelvjárásokról	82
Lechner Ilona: Idegennyelv-tanítás (német) módszertani kérdései kárpátaljai magyar iskolákban.....	89
Lengyel Zsolt: A <i>magyar</i> 1985-ben és 2006-ban, (Szóasszociációs vizsgálatok 10-14 évesek körében)	96
Mandel Kinga: Kárpáti romák identitásörzési stratégiái a Pilis völgyében.....	101
Márku Anita: A kárpátaljai magyarok kétnyelvű nyelvhasználata pszicholingvisztikai megközelítésben.....	107
Minya Károly: Nyelvi tolerancia az iskolai kommunikációban	113
Mizser Lajos: Történelem és családnév Kárpátalján	117
Molnár Anita: Tannyelv és nemzeti identitás kapcsolata egy 2006-os felmérés tükrében	122
Orosz Ildikó: Bolognai rendszer — balkáni módszer.....	129
P. Csige Katalin: A frazeologizmusok helye és szerepe az anyanyelvi nevelésben.....	141
Pusztay János: Anyanyelv és oktatás	145
Sebestyén Zsolt: Dercen keresztnévadása 1981-2000	149
Séra Magdolna: Képzelet és valóság találkozása a kárpátaljai magyar szülők tannyelv-választási döntéseiben.....	154
Szabó G. Ferenc: Nyelvi identitás a hazai gyermekirodalomban.....	158
Takács Zoltán: A délvidéki magyarság multietnikai — nyelvi környezete	162
Tóth Erzsébet Fanni és Morvai Tünde: Identitás és anyanyelvhasználat a szlovákiai magyar egyetemisták körében.....	169
Tóth Péter: Változásvizsgálatok a magyar nyelvjárások körében	176

Beregszászi magyar tannyelvű iskolába járó ötödikesek identitástudata és a nyelvtanulás közötti összefüggések

HUSZTI ILONA

Egy folyamatban lévő vizsgálat részeredményeit szeretném bemutatni rávilágítva arra, hogyan befolyásolja a beregszászi magyar iskolákban tanuló gyerekek identitását az a tudat, sőt, időnként kényszer, hogy kötelező megtanulni és tudni az államnyelvet (az ukránt). A hatályos törvények értelmében ugyanis Ukrajnában csak azok jelentkezhetnek felsőoktatási intézménybe, akik emelt szintű érettségi vizsgát tettek ukrán nyelvből, és legalább elégséges eredményt értek el.

1. A témával kapcsolatos elméleti megfontolások

Először vizsgáljuk meg, mit értünk identitástudat alatt! A szakirodalomban ezt a tényezőt különböző oldalról szokták vizsgálni. Például Alexander von Humboldt (1985) már az 1830-as években úgy gondolta, hogy „a nyelv a népek mentalitásának külső megjelenése; a nyelvük a gondolkodásmódjuk és a gondolkodásmódjuk a nyelvük. ... Az emberek, akik közös nyelvvel rendelkeznek, hasonló világnézetet fejlesztenek ki önmagukban” (idézi Trimble–Dickson 2004: 1). Ebből a megfogalmazásból az válik nyilvánvalóvá, hogy az anyanyelv fontos szerepet játszik az identitástudat kialakulásában, mert a kettő gyakran megegyezik.

Az identitás egy modernkori megfogalmazásban azt jelenti, hogy az egyén úgy tekint magára és mások is úgy tekintenek rá, mint aki egy bizonyos etnikai vagy kultúr-csoportozáshoz tartozik. Az egyén megválaszthatja, milyen csoportozáshoz szeretne tartozni (Cheung 1993). Phinney (2003) ehhez még azt teszi hozzá, hogy ezekre a csoportokra jellemző, hogy közös a kultúrájuk, vallásuk, nyelvük vagy származási helyük stb.

A fentieknél sokkal összetettebb azoknak az egyéneknek az identitása, akik vegyes etnikai háttérrel rendelkeznek (gondoljunk itt például a Kárpátalján élő vegyes házasságba született gyermekekre!). Root (1992) vegyes etnikai háttérű alanyokkal végzett interjúiból azt a következtetést vont le, hogy több alapvető okra vezethető vissza, amiért ezek az emberek egyik vagy másik identitás mellett döntenek. Ezek közül azt a kettőt említeném, mely kutatásunk szempontjából is jelentőséggel bír, és magyarázatot nyújthat bizonyos eredményekre. Az egyik ilyen ok a gyermekekre a szülők által gyakorolt hatás, amelyet gyakran a nagyszülők stimulálnak, a másik pedig a szülők és a gyermekek közötti 'nemi elkötelezettség', vagyis az, hogy a kislányok inkább az anyukájukhoz, míg a kislányok inkább az apukájukhoz ragaszkodnak, ők tartják a példaképüknek. Root kiemeli, hogy ez a tényező „befolyásolhatja az etnikai szocializálódást, főleg akkor, amikor a szülők és a gyermekek között nagyon jó a kapcsolat és kölcsönösen tiszteletben tartják, nagyra értékelik egymást” (Root 1992: 15).

Pavlenko és Blackledge (2004) szerint az identitástudat három kategóriáját különböztetjük meg: ráerőltetett, elfogadott és megválasztható identitás. Az első típus — a ráerőltetett — kapcsolódik a nyelvhez, nyelvtanuláshoz leginkább. Nézzünk egy példát! Hogy megértsük, hogyan történik a ráerőltetés a nyelvi környezetben, képzeljünk el két embert (akár idegent, akár felületes ismerőst), akik egymással beszélgetnek. Amikor beszélnek, a nyelv az első dolog, amit hallanak. Mindketten figyelnek a nyelvi (pl. hanglejtés, szóhasználat és szemantika, nyelvtani szerkezetek) és pragmatikai (pl. a szavak használatának módja) jelenségekre a beszélgetőtárs beszédében. Ezek a tényezők nagyon sokat elárulnak az egyénről, mint a társadalom tagjáról. Ha például az egyik beszélgetőtárs nyelvtanilag helytelenül beszél, a másik önkéntelenül is tanulatlanok fogja gondolni. Ha valaki túl sok, a tudományos stílusra jellemző szót vagy kifejezést használ mindennapi beszédében helytelenül vagy kontextusba nem illően, akkor úgy

tekinthetnek rá, mint aki nagy hatást akar tenni a hallgatóságára a tudálékos beszédével (ez mindenképp negatív interpretálás). Összefoglalva, a nyelvezet, amelyet használunk, olyan, mint egy nyitott könyv, melyben bárki olvashat rólunk.

Emiatt a „nyitott könyv”-hatás miatt történik meg az, hogy egyesek bizonyos identitást erőltetnek rá másokra, még akkor is, ha ez nem helyes (Cohen 2008). Gyakran hallunk olyan esetekről a mai Kárpátalján, amikor a magyar szülők tömegesen íratják ukrán tannyelvű iskolába gyermekeiket és ezeket a magyar gyerekeket a tanáraik és iskolatársaik nem tartják annyira értelmeseknek, mint amilyenek valójában. Ez nem azért van, mert ezeknek a gyerekeknek nincs meg a kellő intelligenciaszintjük a tanuláshoz, hanem azért, mert nem rendelkeznek megfelelő szintű ukrán nyelvi készségekkel, hogy ki tudják fejezni mondanivalójukat ukránul, és legyőzzék a nehézségeket, amelyek az iskolai környezetben való státuszuk és identitásuk kialakításával kapcsolatban felmerülnek. Ha az ilyen gyermek mögött erős a családi háttér, és minden oldalról csak segítséget és biztatást kap, nem állhat fenn probléma. Olyan gyermekek esetében viszont, akik mögött nincs biztos családi támogatás, az ilyen ráerőltetett identitás oda vezethet, hogy a gyermek saját maga is elhiszi magáról, hogy ő nem annyira intelligens, mint ukrán kortársai. Ekkor fennáll a veszélye annak, hogy már gyermekkorban kialakulhat az egyénben az alsóbbrendű érzés, hogy csak másodrendű polgár lehet abban az országban, ahol él és adót fizet.

Pavlenko és Blackledge (2004) szerint az identitástudat második típusával, az elfogadott identitással, általában a társadalom domináns csoportjának tagjai rendelkeznek. Ezek az egyének, érthetően, szeretnek ehhez a csoporthoz tartozni, hiszen sokan úgy tartják, hogy bizonyos előjogokkal jár az, ha valaki a domináns csoport tagja.

Óriási a társadalom hatása az egyén önbecsülésére és identitására. Vegyük például újra az ukrán iskolákban tanuló magyar gyerekeket. Amikor otthon a szüleikkel magyarul beszélnek, általában büszkék erre. A magyar identitásuk erős és magabiztos. Ennek ellenére kutatók bebizonyították (Cummins 1986; Krashen 1996; Suárez-Orozco — Suárez-Orozco 2001), hogy ha a gyermek többségi nyelvű oktatásban részesül, arra a következtetésre jut, hogy a többségi nyelv az a nyelv, melynek beszélői hatalommal rendelkeznek az országán belül. Teljesen természetes, hogy ő sem szeretne különb lenni, még akkor sem, ha ennek az az ára, hogy lemondjon anyanyelvéről, és identitását megváltoztassa. Vetítsük le ezt a kutatási eredményt a mi kárpátaljai helyzetünkre! Az ukrán nyelvű oktatásban részesülő magyar gyerekek rájönnek arra, hogy az ukrán nyelv az érvényesülés nyelve az országban, beleértve Kárpátalját. Egyúttal azt is érzékelik, hogy a magyar nyelv nem tartozik a magas státusú nyelvek közé az országban. Ez a kettősség dilemmát okoz a gyermeknek, aki majd felteszi magában a kérdést: melyik nyelvet is beszéljem inkább? Ha a gyermek felnőtté válva mégis úgy dönt, hogy a magasabb státusú és magasabb presztízszel bíró nyelvet beszéli, és gyermekeinek már nem adja tovább, nem tanítja meg saját anyanyelvét, akkor ez akár az alacsonyabb státusú nyelv jelentéktelenebbé válásához és a kisebbségi identitással rendelkezők asszimilálódásához vezethet hosszú távon (Cohen 2008).

De lássuk, mindez hogyan jelenik meg az anyanyelvi oktatásban részesülő gyermekeknél!

2. A kutatás

A jelen kutatás, melynek részeredményeiről szeretnék beszámolni, egy Beregszászban már három éve tartó longitudinális vizsgálat része. Kutatótársaimmal, Bárány Erzsébettel és Fábíán Mártával 2006 őszén kezdtük a felmérés első szakaszát, melynek célja az volt, hogy az akkori beregszászi magyar iskolás harmadik osztályos tanulók ukrán- és angoltudását összehasonlítsuk. Akkori hipotézisünk szerint a gyerekeknek jobb volt az angol-, mint az ukrántudása. Ezt a feltételezést azonban eredményeink megcáfolták. (A kutatás és az eredmények részletes bemutatását lásd: Huszti–Fábíán–Bárányné 2009).

A kutatás jelenlegi fázisában négy beregszászi magyar tannyelvű iskola 92 ötödikes tanulója vett részt, köztük 44 fiú és 48 lány, 10-12 éves gyerekek. Túlnyomó többségük Beregszászban lakik, tehát városban, összesen csak 13-an élnek valamelyik Beregszász környéki faluban. 90 tanuló (98%) magyar anyanyelvűnek, míg két 2 tanuló (2%) ukrán anyanyelvűnek vallotta magát. Ezek azok a gyerekek, akik a 2006-os első kutatási fázisban is részt vettek.

A nyelvtudásszintet mérő angol és ukrán teszten kívül kérdőívet töltettünk ki a tanulókkal, mely többek között az alábbi táblázatban található kérdésekre kereste a választ.

1. sz. táblázat. A kutatás kérdései

Biztat-e téged valaki arra, hogy szorgalmasan tanulj ukrán nyelvet? Ha igen, ki?
Biztat-e téged valaki arra, hogy szorgalmasan tanulj angol nyelvet? Ha igen, ki?
Hogyan biztatnak téged arra, hogy szorgalmasan tanulj ukránul?
Hogyan biztatnak téged arra, hogy szorgalmasan tanulj angolul?
Milyen nyelven beszélsz otthon azokkal, akikkel együtt élsz?
Milyen nyelven beszélsz azokkal a barátaiddal, akik más iskolába járnak?
Használod-e az ukrán vagy orosz nyelvet az iskolán kívül? Mikor? Kivel?
Te magyarnak, ukránnak vagy más nemzetiségűnek érzed magad?

A kutatás mostani fázisának az volt a fő célja, hogy összehasonlítsuk a gyerekek angol és ukrán nyelvtudását, hogy megállapíthassuk, a 2006-ban tapasztalt különbségek milyen irányban változtak. Emellett, az első fázistól eltérően, arra is rákérdeztünk, milyen az identitástudatuk a gyerekeknek és ez összefüggésben áll-e bármilyen módon a nyelvtanulással.

A fenti kérdések három csoportba sorolhatók: 1. nyelvtanulással, 2. nyelvhasználattal, 3. identitással kapcsolatos kérdések. A kapott eredményeket ezek alapján szeretném elemezni és értelmezni.

3. Az eredmények

3.1 Nyelvtanulás

Érdekes eredményeket hozott az a kérdés, hogy kapnak-e a tanulók biztatást az angol vagy az ukrán tanulására. Kiderült, hogy mindössze 5-en (5%) vannak azok, akiket egy nyelv tanulására sem biztat senki, és 71-en (77%) azok, akiket mind a két nyelv tanulására egyaránt biztat valaki. A tanulók között 12-en (13%) voltak olyanok, akiket az ukrán tanulására igen, míg angoltanulásra nem biztatnak, illetve 4 (4%) olyan tanuló is volt, akiket saját bevallásuk szerint az ukránra nem, míg az angol tanulására biztatnak. Összességében tehát több gyermeket biztatnak az ukrán tanulására, mint az angoléra. (A fenti adatok összefoglalását a 2. sz. táblázat tartalmazza.)

2. sz. táblázat. A tanulók (N=92) nyelvtanulásra való biztatása

NYELV	Angol	Ukrán
BIZTATÁS		
Igen	75	83
Nem	17	9

A legtöbb esetben természetesen egyik vagy másik szülő, vagy mindkettő biztatja a gyerekeket a nyelvtanulásra. Azonban az is gyakran előfordult a válaszok között, hogy testvér, nagyszülő, keresztanya vagy egyéb rokon befolyására tanulja a gyermek az angol vagy ukránul. Az egyik iskolában a tanulók szinte mindegyike megemlítette, hogy az ukrántanár mindig motiválja őket, hogy szorgalmasan tanulják a nyelvet, ami nem csoda, hisz a tanárnak a tanítás mellett ez is a feladata. Ugyanebben az osztályban többen is megjegyezték, hogy az osztályfőnökük is mindig a szorgalmas angol- és ukrántanulásra serkenti őket, bár maga nem nyelvszakos tanár. Az ukrántanulás esetében 17-en (18%) említették a barátok segítő befolyását, míg egy tanuló az angoltanulással kapcsolatban a

szomszédját nevezte meg, „akinek a fia Amerikában van, és két év múlva megyek oda” (10 éves falun élő lány).

A legtöbb gyereket szóban motiválják a nyelvtanulásra. Leginkább a célokat írták le a tanulók, miért kell ukránul és angolul tanulniuk. A gyerekeket különbözőképpen motiváltak: integratívan, instrumentálisan és extrinzikusan egyaránt (Dörnyei 1994; Nikolov 1999; Sheldon 2007). Az intrinzikus motiváció nagyon közel áll az integratívhoz, ezért ezt a két típust egy kategóriaként kezelem. A 3. számú táblázatban foglaltam össze, hogyan motiválják a kutatásban részt vevő tanulókat az ukrán nyelv tanulására, illetve miért van szükségük a tanulóknak erre a nyelvre.

3. sz. táblázat. Motivációs módszerek és eszközök az ukrán nyelv tanulására

Integratív / Intrinzikus (belső)	Instrumentális	Extrinzikus (külső)
A nagymamámmal folyamatosan ukránul beszélek.	Ha boltba megyek vásárolni.	Ukrán könyveket vesznek nekem.
Apukám mondja, az életem függ attól, hogy tudjak ukránul.	Tanulj, hogy meg ne bukj!	Ha jó jegyet kapok, azt mondják, „Így tovább!”
Ha nem tanulok, nem lesz belőlem semmi.	Hogy jó jegyet kapjak.	Ha nem tanulsz jól, beadlak az ukrán iskolába. (negatív)
Mert apukám ukrán.	Hogy majd bejussak a főiskolára.	Nem lesz belőled semmi, ha nem tudsz ukránul. (negatív)
Mert szükség van rá.	Hogy tovább tudjak tanulni.	Mindig mondják, nézzem az ukrán nyelvű tévéadókat.
Mert itt élünk Ukrajnában.	Hogy tudjak létesülni.	
Ez az államnyelv.	Mert fontos lesz, amikor dolgozni fogunk.	
Hogy mindenki tudjak beszélni, aki Ukrajnában él.	Nem tudok majd munkát találni e nélkül.	
„Figyelj oda, és ügyes leszel!”	Sokra tudom vinni nagykoromban, ha jól tudok ukránul.	
	Ha elmegyek valahova, tudjak ukránul.	

Az integratív és intrinzikus (belső) motiváló faktorok között megtalálhatóak azok a tényezők, melyek arra utalnak, hogy a nyelvtanulók a célnyelv beszélőivel kívánnak kommunikálni vagy integrálódni, és ezért fontos számukra a nyelvtanulás és -tudás (pl. Ez az államnyelv. Hogy mindenki tudjak beszélni, aki Ukrajnában él.). Az instrumentális motiváló tényezők szerteágazóbbak. Ezek között megtalálhatók a tanulók jelenére vonatkozó biztatások (pl. ha boltba megyek vásárolni. Tanulj, hogy meg ne bukj! Hogy jó jegyet kapjak. Ha elmegyek valahova, tudjak ukránul.) csak úgy, mint a tanulók jövőjére utalók (pl. hogy tovább tudjak tanulni. Sokra tudom vinni nagykoromban, ha jól tudok ukránul. Mert fontos lesz, amikor dolgozni fogunk.). Az extrinzikus vagy külső motiváció abban nyilvánul meg, hogy biztatják a gyerekeket, vegyenek igénybe „külső” eszközöket is a nyelvtanulás során (pl. ukrán könyveket vesznek nekem. Mindig mondják, nézzem az ukrán nyelvű tévéadókat.). Itt már főleg a szülők fenyegetésnek is beillő szóbeli eszközökhöz is nyúlnak, például: Ha nem tanulsz jól, beadlak az ukrán iskolába.

Az angol nyelv tanulására a kutatás résztvevőit a 4. számú táblázatban összefoglaltak alapján motiválják.

4. sz. táblázat. Motivációs módszerek és eszközök az angol nyelv tanulására

Integratív / Intrinzikus (belső)	Instrumentális	Extrinzikus (külső)
Angol könyvet olvasok.	Tanulj, mert felhasználhatod valamikor.	Járok pótórára.
Angol nyelvű tévécsatornát nézek.	„Figyelj a tanárra, és hozz jó jegyet!”	
Angolt én saját magam akarok tanulni.	Hogy jó jegyet kapjak.	
Az angol világnyelv.	Hogy legyen egy idegen nyelv, amelyiket tudom használni.	
Hogy tudjak beszélni az angol emberekkel.	Ha több nyelven tudok beszélni, könnyebben tudok munkát találni.	
Az egész világon tudnak angolul.	Ha valahova megyünk, ott is kell angolul tudni.	
Az Interneten tudni kell az angolt.	Nyáron külföldön voltam, ott angolul beszéltek.	
Sport TV angolul	Hogy megértem az angol filmeket.	
Ahány nyelv, annyi ember.	Mert a főiskolán is van felvételi angol teszt.	
	Hogy a tanárral tudjak angolul beszélni.	
	Hogy a nyelvvizsgát majd le tudjam tenni.	
	Ha elmegyek Miami-ba, tudjak beszélni.	
	Azért tanulok, hogy a Föld más részein is tudjak érvényesülni.	

Az angol nyelv tanulására való motiválás során a külső vagy extrinzikus motiváció nem jelenik meg olyan mértékben, mint az ukrán nyelvénél. Itt mindössze egy külső motivációra utaló jelzést találtunk (pl. járok pótórára.). Annál erősebb azonban az instrumentális motiváció jelenléte, vagyis az angol nyelvtudás eszköz valamilyen későbbi cél elérésében. Ezen célok többsége a tanulók jövőjére vonatkozik. Az eredményekből kiderül, hogy a tanulók majdani továbbtanulásuk és munkavállalásuk céljából, illetve szórakozási szempontokat szem előtt tartva már most fontosnak tartják, hogy jó alapokra tegyenek szert az angoltanulás terén.

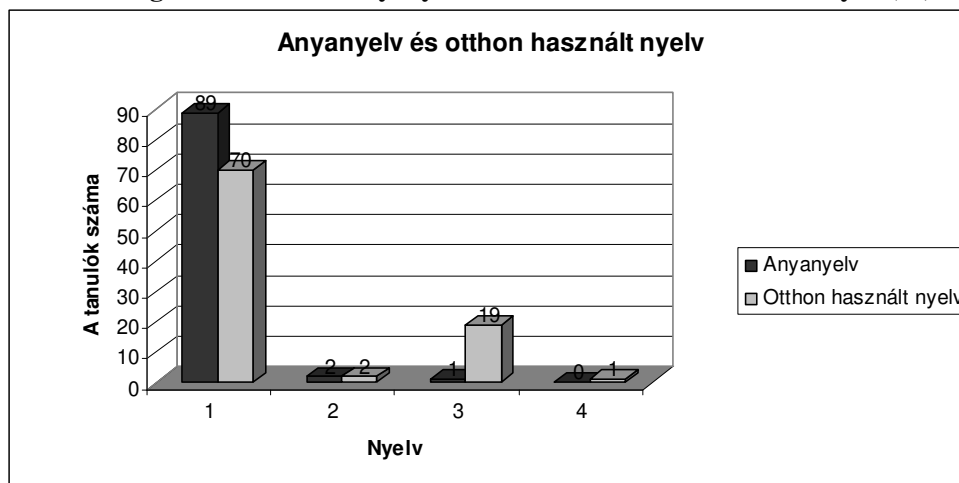
Összehasonlítva a tanulók motiváltságát az ukrán és az angol nyelv tanulására a nyert eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a tanulók hasonlóan motiváltak. Szembetűnő, hogy mindkét nyelv esetében erősebb a gyerekekben az a vágy, hogy a jövőben érjenek el sikereket a nyelvtudásuk segítségével. Úgy érzik, az ukránra leginkább azért van szükségük, hogy továbbtanulhassanak a középiskola elvégzése után, illetve az Ukrajnában való érvényesülés szempontjából elengedhetetlennek tartják az ukrán nyelv ismeretét. Az angol nyelv ismerete pedig ablak számukra, melyen keresztül feltáruhat előttük a világ.

3.2 Nyelvhasználat

A tanulóknál az anyanyelvükön kívül arra is rákérdeztünk, milyen nyelvet használnak otthon azokkal, akikkel együtt élnek, illetve használják-e az ukrán nyelvet az iskolán kívül, és ha igen, kivel, mikor, hogyan.

89 tanuló (97%) vallotta, hogy magyar anyanyelvű, ketten (2%) említették, hogy az ukrán az anyanyelvük, és egy tanuló (1%) jegyezte meg, hogy az egyik szülője ukrán, a másik magyar. Konkrétan nem tüntette fel, hogy az édesanyja vagy az édesapja ukrán, mivel azonban mindkét nyelvet használják otthon a családban, ezért ő a magyar-ukrán kategóriába került. A két ukrán anyanyelvű gyermek (2%) otthon csak ukránul beszél, viszont a 89 magyar anyanyelvű tanuló közül mindössze hetvenen (76%) beszélnek otthon csak magyarul, tizennyolcan (20%) magyarul és ukránul. A már említett vegyes nyelvű gyerek (1%) szintén így beszél otthon. Egy tanuló (1%) említette, hogy ő otthon magyarul és oroszul szokott beszélni a hozzátartozóival. A fenti eredményeket az 1. számú diagram részletezi. Az eredményekből kiderül, hogy bár a gyerekek túlnyomó többségének magyar az anyanyelve, ez nem jelenti automatikusan azt, hogy csak ez az egyedüli általuk otthon beszélt nyelv.

1. sz. diagram. A tanulók anyanyelve és az általuk otthon használt nyelv(ek)

1 = magyar, 2 = ukrán, 3 = magyar és ukrán, 4 = orosz és magyar

Korrelációs vizsgálatot végeztünk annak érdekében, hogy kiderüljön, van-e összefüggés az anyanyelv és az otthon használt nyelv között. A korrelációs együttható értéke 0,3 ($r=0,3$), ami azt bizonyítja, hogy van némi összefüggés a két vizsgált tényező között, de nem jelentős. Megállapíthatjuk tehát, hogy az otthon használt nyelv mindössze 30%-ban függ az anyanyelvtől.

Kíváncsiak voltunk arra is, használják-e a gyerekek az ukrán nyelvet a kötelező iskolai ukrán nyelv- és irodalomórákon kívül is, vagyis iskola után. A tanulók 29%-a (huszonheten) saját bevallása szerint egyáltalán nem használja az ukránt az iskolán kívül. (Beregszászban ez el is képzelhető, hiszen a város lakosságának még mindig 48%-a (Molnár–Molnár D. 2005) magyar ajkú.) Azok, akik használják az ukránt, különböző helyszíneket jelöltek meg. Egy tanuló többet is megadhatott. Ezeket a helyszíneket 11 csoportba soroltuk, melyeket a 2. számú diagram mutat. 24-en (26%) vallották azt, hogy az iskolán kívül az ukrán anyanyelvű barátaikkal beszélnek ukránul, 23-an (25%) bevásárláskor használják az ukránt a boltokban és a piacon; 14-en (15%) a saját rokonaikkal kommunikálnak ukránul; 9-en (10%) járnak valamilyen szakkörre (pl. tánc, torna, sportedzés), és ott a csoporttársakkal beszélnek ukránul; 6-an (7%) említették a nyári táborozást, nyaralást, ahol például a szobatársakkal beszélnek ukránul. 5-en (5%) ismerősökkel, szomszédokkal beszélnek ukránul; 4-en (4%) a tanárral az ukrán különórán vagy a sportedzésen; 4-en (4%) az orvossal, a kórházban használják az ukránt; 2-en (2%) a zeneiskolát jelölték meg mint ukránhasználati helyszínt. Egy (1%) tanuló említette, hogy az ő mobiltelefonjának a nyelvezete ukránra van állítva, hogy így is gyakorolhassa a nyelvet. Ugyancsak egy (1%) tanuló jelezte, hogy ő hittanórán használja az ukrán nyelvet. Ezt az egyik ukrán anyanyelvű tanuló jegyezte fel. Heten (8%) voltak azok a tanulók, akik igenlően válaszoltak a kérdésre, használják-e az ukrán nyelvet az iskolán kívül, de nem adták meg, hol, mikor, kivel.

2. sz. diagram. A tanulók ukránnyelv-használata az iskolán kívül

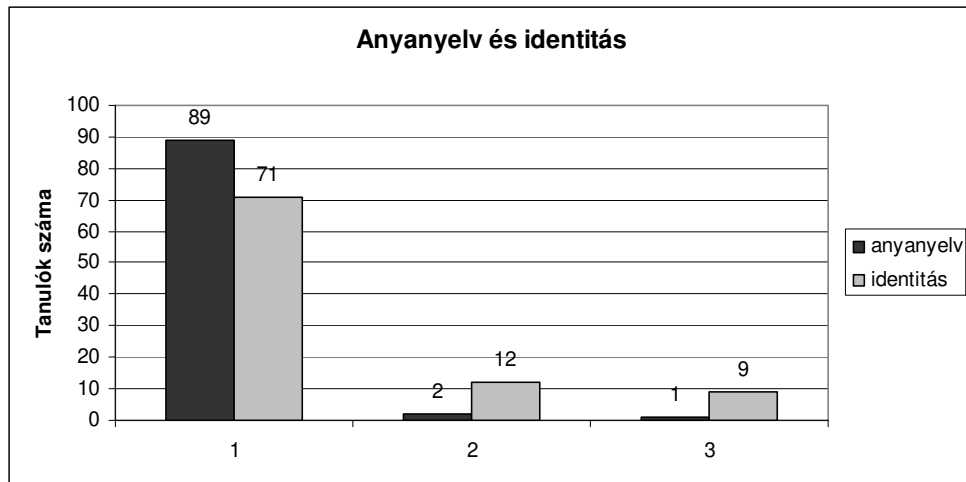
Arra a kérdésre, milyen nyelven beszélnek a tanulók a más iskolákba járó barátaikkal, összesen négyféle válasz érkezett. A tanulók több mint fele (kb. 55%) csak magyarul beszél a nem saját iskolájába járó barátaival. Mint ahogy már a 2. számú diagramból is kiderült, 24-en (26%) beszélnek ukránul a más iskolába járó barátaikkal, 16-an (17%) magyarul is, ukránul is, 2-n (2%) pedig azt mondták, hogy nincs más iskolába járó barátjuk. Ezekből az adatokból az derül ki, hogy a magyar gyerekek túlnyomó részt csak magyar gyerekekkel barátkoznak.

3.3 Identitás

Trimble-t és Dicksont (2004) idézve megismételjük, hogy az identitás kialakulásában általában az anyanyelv is döntő szerepet játszik. Ebből kiindulva feltételeztük, hogy a jelen kutatás résztvevőinél is ez figyelhető meg. Azonban a kérdőíves felmérés meglepő eredményeket hozott. A 3. diagramon jól látható, hogy míg 89 tanuló magyar anyanyelvűnek vallotta magát, mindössze 71-en mondták azt, hogy magyar érzelműek (ez 20%-kal kevesebb tanulót jelent). Nem várt eredmény az sem, hogy mindössze ketten vallották magukat ukrán anyanyelvűeknek, ezzel szemben 12-en (11%-kal többen) tekintették magukat ukrán identitással rendelkezőknek.

Korrelációs vizsgálatot végeztünk itt is az anyanyelv és az identitás közötti összefüggések megállapítására. A korrelációs együttható mértéke azonban igen alacsony ($r=.2$), ami arra utal, hogy a beregszászi ötödik osztályos magyar iskolások esetében az anyanyelv nem jelenti egyúttal az identitást is.

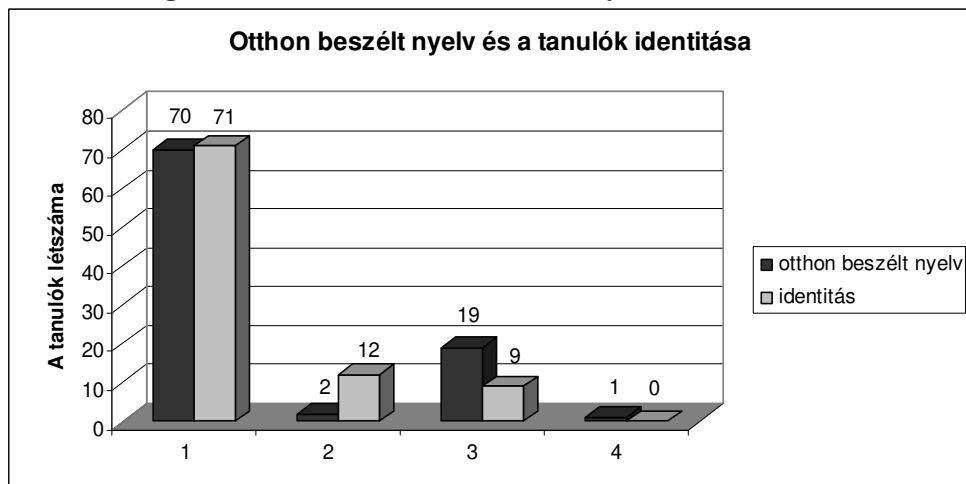
3. sz. diagram. A tanulók anyanyelve és azonosságtudatuk

1 = magyar, 2 = ukrán, 3 = magyar és ukrán

A 4. sz. diagram összegzi a tanulók által otthon beszélt nyelvvel és nemzeti identitásukkal kapcsolatos adatokat. Az adatokat korrelációs vizsgálatnak alávetve megállapíthatjuk, hogy az identitás inkább függ az otthon használt nyelvtől, mint az anyanyelvtől ($r=.4$). Ez azzal magyarázható, hogy sok a kétnyelvű vegyes házasság, ahol az egyik szülő magyar, a másik pedig ukrán. Ez az eredmény alátámasztja Root (1992) következtetését, miszerint a gyermek hajlamos a számára dominánsabb szülő identitását felvenni.

4. sz. diagram. A tanulók által otthon beszélt nyelv és nemzeti identitásuk

1 = magyar, 2 = ukrán, 3 = magyar és ukrán, 4 = orosz és magyar

4. Következtetések

A kutatás eredményeiből kiderült, hogy a 92 beregszászi magyar tannyelvű iskolába járó ötödik osztályos tanulót biztatják a szorgalmas nyelvtanulásra. Döntő többségben a szülők, nagyszülők, rokonok teszik ezt kellő figyelemmel. A biztatás vagy motiválás leggyakrabban szóban történik, de akad non-verbális módszer is, pl. tankönyveket vásárolnak a tanulónak, vagy a szorgalmas tanulás fejében megjutalmazzák a tanulókat egy-egy utazással, melynek során gyakorolhatják a tanult nyelvet.

Sok gyermek már így 10-12 évesen is tisztában van azzal, hogy nagyobb eséllyel indulhat majd a munkaerőpiacon, ha anyanyelvén kívül más nyelveket is elsajátít (pl. az ukránt mint államnyelvet és az angolt mint világnyelvet).

Ezek a gyerekek teljesen tisztában vannak a nyelvtudás fontosságával és kellőképpen motiváltak is arra, hogy mind az ukránt, mind az angolt szorgalmasan tanulják. Hisszük, hogy a motiváció az egyik legfontosabb mozgatórugója a nyelvtanulásnak. Ha ezek a gyerekek mégsem érnek el sikereket egyik vagy másik nyelv tanulásában, akkor azt kell mondanunk, ez már nem csak az ő hibájuk. Felül kell vizsgálni azt is, milyen tantervek és tankönyvek szerint tanítják a tanulókat, illetve milyen az oktatás minősége.

Lehangoló az az eredmény, mely azt mutatja, hogy viszonylag magas az aránya azoknak a tanulóknak (29%), akik az iskolán kívül egyáltalán nem használják az ukránt, pedig sok gyakorlásra keresztül lehet csak sikereket elérni. Kiváló helyszínek e célból a zeneiskolai foglalkozások vagy a sportedzések.

A vizsgált gyerekek körében az identitás nem az anyanyelvtől, hanem az otthon beszélt nyelvtől függ leginkább. Ezért alakult ki az az eredmény, miszerint bár a gyerekek döntő többsége (97%-a) magyar anyanyelvűnek mondta magát, mégis csak 80%-uk vallotta magát magyar identitásúnak. A tanulók 13%-a tartotta magát ukrán érzelműnek, míg 10%-uk vegyes (magyar és ukrán) identitásúnak vélte magát.

Ki kell emelnünk a pedagógusok felelősségét és szerepét a tanulók nyelvtanulásának, illetve identitásuk kialakulásának folyamatában. A szaktanároknak mindent el kell követniük, hogy kialakítsák a gyerekek nyelvtanulás iránti motiváltságát. Arra is képesnek kell lenniük, hogy a már kialakult motivációt fenntartsák és ne engedjék lankadni a tanulóban. A mindenkori osztályfőnökök és egyéb szaktanárok feladatát pedig abban látjuk, hogy segíteniük kell a tanulóknak kialakítani az egészséges identitástudatot, hogy érezzék a gyerekek, melyik nemzethez tartoznak.

IRODALOM

- Cheung, Y. W. 1993. Approaches to ethnicity: Clearing roadblocks in the study of ethnicity and substance abuse. In: *International Journal of Addictions* 28/12 1209–1226.
- Cohen, James 2008. Language and identity. *Encyclopedia of Bilingual Education*. SAGE Publications Online. [Retrieved 17 November, 2008].
http://www.sage-ereference.com/bilingual/Article_n163.html
- Cummins, J. 1986. Empowering minority students: A framework for intervention. In: *Harvard Educational Review* 56/1 18–36.
- Dörnyei Zoltán 1994. Understanding L2 motivation: On with the challenge! In: *The Modern Language Journal* 78 515–523.
- Husztai Iлона–Fábián Márta–Bárányné Komári Erzsébet 2009. Differences between the processes and outcomes in third graders' learning English and Ukrainian in Hungarian schools of Beregszász. In: Nikolov Marianne ed., 2009. *Early learning of modern foreign languages: Processes and outcomes*. Bristol: Multilingual Matters. 166–180.
- Krashen, Stephen 1996. *The case against bilingual education*. Culver City, CA: Language Education Associates.
- Molnár József–Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Nikolov Marianne 1999. 'Why do you learn English?' 'Because the teacher is short.' A study of Hungarian children's foreign language learning motivation. In: *Language Teaching Research* 3: 33–56.
- Pavlenko, Anna–Blackledge, Adrian eds., 2004. *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

- Phinney, Joan. 2003. Ethnic identity and acculturation. In: K. Chun, P. B. Organista, & G. Marin eds., *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*. Washington, D. C.: American Psychological Association. 63–81.
- Root, M. P. P. 1992. Back to the drawing board: Methodological issues in research on multiracial people. In: M. P. Root ed., *Racially mixed people in America*. London: Sage. 181–189.
- Sheldon, Kennon. 2007. Extrinsic motivation. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications Online. [Retrieved 21 March, 2009].
http://www.sage-ereference.com/socialpsychology/Article_n207.html
- Suárez-Orozco, C.–Suárez-Orozco, M. M. 2001. *Children of immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Trimble, J. E.–Dickson, R. 2004. Ethnic identity. *Encyclopedia of Applied Developmental Science*. SAGE Publications Online. [Retrieved 7 March, 2009].
http://www.sage-ereference.com/applieddevscience/Article_n160.html
- Von Humboldt, A. (1985). Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einflub auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. In: Riedel, M. ed., *Geschichte der Philosophie in Text und Darstellung*. Stuttgart: Reclan. Vol. 7., 66–100.

**Relationships between the identity and language learning of Beregszász/Berehovo
Hungarian fifth graders**

The article describes the results of a questionnaire survey about the relationships among identity, mother tongue and language use of 92 ten to twelve year old Hungarian learners in Beregszász/Berehovo, Ukraine. The study aimed to investigate how mother tongue, language use by the learners, and their identity are related. In many of the families Ukrainian is also used besides Hungarian. The results refuted the hypothesis that learners' mother tongue and national identity coincide. The correlational analysis did not show significant relationship between the first language and identity. However, the findings indicate correlation between identity and home language ($r=.4$), meaning that the language used at home is a stronger indicator of identity of learners of Beregszász/Berehovo Hungarian schools.

Наукове видання

**МОВА, ІДЕНТИЧНІСТЬ
ТА ОСВІТА РІДНОЮ МОВОЮ
у XXI столітті
(угорською мовою)**

Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції.

Рецензенти:

Ковтюк І. Я., кандидат філологічних наук
(Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II)
Пінтер Тібор, PhD
(Інститут мовознавства Національної академії наук Угорщини)

За редакцією: *Кормочі Золтана* та *Марку Аніти*
Верстка: *Кормочі Золтан*, *Марку Аніта*
Обкладинка: *Марку Аніта*, *Молнар Д. Іштван*

Здано до складання 03.06.2009. Підписано до друку 09.07.2009.
Формат 70x100/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.
Друк офс. Умовн. друк. арк. 14,835. Тираж 200. Замовлення 384.

СП „ПоліПрінт” м. Ужгород, вул. Тургенєва, 2.

**МОВА, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ОСВІТА РІДНОЮ МОВОЮ у XXI
М-74 столітті.** Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. / За редакцією: Кормочі Золтана та Марку Аніти. Ужгород: ПоліПрінт, 2009., 184 с. (угорською мовою).
ISBN 978-966-7966-81-2

У виданні розміщені матеріали міжнародної науково-практичної конференції, яка була проведена 26–27 березня 2009 р. Інститутом ім. А. Годінки Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. У статтях аналізуються різні аспекти співвідношення мови, ідентичності та освіти рідною мовою, взаємозв'язки між ними з точки зору різних галузей мовознавчих наук.

**ББК 81.2Уго
УДК 811.511.141**

Nyelv, azonosságtudat és anyanyelvi nevelés szoros kapcsolata élesen vetődik fel a XXI. századi globalizálódó világban. A nagy világnyelvek szorításában egyre több kis(ebb) nemzeti nyelv kerül veszélybe, a nemzeti államnyelvek pedig gyakran a kisebbségi nyelveket veszélyeztetik. Az identitás és az anyanyelv szorosan összefüggő fogalmak. A beszélők anyanyelvükről, annak változatairól alkotott képét, valamint az azonosságtudat alakulását jelentősen befolyásolja az iskolai oktatás, az anyanyelvi nevelés, a választott tannyelv. Kötetünk tanulmányai azt vizsgálják, hogyan jelennek meg az anyanyelv változatai az iskolai nevelésben; miként alakítja, illetve formál(hat)ja az oktatás a tanulók nemzeti és kulturális identitását; mi módon befolyásolják a beszélők nyelvi azonosságtudatát és a szülők tannyelv választását az állami nyelvpolitika lépései. A szerzők arra keresnek választ, hogy miként nézhet szembe az iskolai nyelvi nevelés a XXI. századi kihívásokkal; mi módon alapozható meg az anyanyelvi tudásanyag az iskolában, amely biztos alapja lehet a nemzeti és kulturális identitásnak; hogyan kap szerepet a nyelv a nemzeti, a regionális és a lokális közösségi azonosságtudatban; milyen összefüggés van az anyanyelvi nevelés, illetve az államnyelv vagy az idegen nyelvek oktatása között.

Azt reméljük, kötetünk révén talán közelebb kerülhetünk ahhoz, hogy a Kárpát-medencében a nyelvi tolerancia, a más nyelvek és nyelvváltozatok tisztelete és megbecsülése legyen a jellemző.